

У цих районах передбачалося українізувати все діловодство, включаючи партійну роботу, пропаганду, агітацію, судочинство. Тотальній українізації підлягала сфера освіти та культури. Показово, що на початку суцільної українізації в 1928 р. кількість українців в окрузі, згідно з підрахунком місцевих статистів, була 828 тис. Таким чином, суцільній українізації підлягали райони з найбільшою питомою вагою українців [2]. Для підготовки кадрів планувалося відкрити курси на 2878 слухачів, на що виділялося 378955 крб. [10]. Крім того, пленум комісії зажадав, щоб у 1929 р. були українізовані не 8, а 15 районів. За кілька днів, під час III Крайового з'їзду, було утворено спеціальну нараду делегатів з'їзду з приводу українізації. Розпочалося здійснення практичних кроків із втілення у життя постанов та резолюцій з'їзду.

Однак уже з кінця 1929 р., тобто з початком колективізації, місцева преса регулярно реєструвала випадки відмови працівників освіти послуговуватися українською мовою. У станиці Новомишастовській відмовилися поповнювати бібліотеку українськими книгами, у Краснодарі центральна бібліотека, яка щомісяця безкоштовно отримувала українські книжки, стала їх приховувати. У хатах-читальнях, ігноруючи бажання відвідувачів, відмовлялися підписувати українські журнали.

З 1930 р. розпочалося неприховане згортання українізації. Вже тоді в практику увійшли нічні виклики професорів і вчителів-українців, чіпляння жупелів, інкримінування безглузких звинувачень. Хоча повних обертів цей негативний процес набрав у 1932 р., коли ЦК ВКП(б) і РНК СРСР прийняли постанову «Про припинення українізації» [2]. Підписаний Й. Сталіним і В. Молотовим документ вимагав «негайно перевести на Північному Кавказі діловодство радянських і кооперативних органів «українських» районів, а також всі існуючі газети та журнали з української на російську – як більш зрозумілої для кубанців мови, підготувати і до осені перевести викладання в школах на російську мову [2; 3, 112; 13]. Крайком і крайвиконком зобов'язувалися терміново перевірити і поліпшити склад працівників шкіл в «українських» районах. Було припинено діяльність видавництва «Червоний прапор» та «Радянський станичник», Краснодарська філія Державного видавництва України з його представництвами на Кубані та Північному Кавказі зупинила поширення української літератури та періодики, а в березні 1933 р. було ліквідовано й крайової український театр [13].

Таким чином, упродовж 1920 – початку 30-х рр. на Кубані реалізувалася політика українізації: активно впроваджувалася у вжиток українська мова й активізувалося культурницьке життя. Завдяки позиції української громади та підтримки влади, протягом 1923–1929 рр. був проведений ряд заходів, спрямованих на реалізацію планів українізації. В 1930-х рр. розпочалося згортання українізації. Першим кроком у цьому стали грудневі рішення політбюро ЦК ВКП(б) 1932 р. У контексті його рішень етнокультурне життя українців Кубані було згорнуте, а замість коренізації почалася політика формування єдиного радянського народу, що спричинило русифікацію всіх сфер суспільного життя.

1. Кульчицкий С. Смертельный водоворот. Рождение и гибель украинской Кубани [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/178897>.
2. Васильев И.Ю. Украинское национальное движение и украинизация на Кубани в 1917–1932 гг. – Краснодар, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rbardalzo.narod.ru/7/ivasi_ukr.html.
3. Заставний Ф.Д. Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах). – Л., 1991.
4. Білий Д.Д. Малиновий Клин: Нариси з історії українців

Кубані. – К., 1994.

5. Заремба С. З національно-культурного життя українців на Кубані 20–30-х рр. XX ст. // Київська старовина. – 1993. – № 1.
6. Сергійчук В.І. «Українізація Росії». Політичне ошуканство українців російською більшовицькою владою в 1923–1932 рр. – К., 2000.
7. Терещенко О. Українське відродження на півдні Росії // Схід. – 1998. – № 6.
8. Ісакова І. Національно-культурне життя українців Кубані 20 – початку 30-х рр. XX ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua>.
9. Ісакова І. Протиріччя проведення політики українізації на Кубані в 1920 – початку 30-х рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://scaspee.com>.
10. Ракачева Я.В. Национальная политика СССР на Северо-западном Кавказе в 1920–30-е гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.teoria-practica.ru>.
11. Федина И.М. Политика «коренизации» национальных меньшинств на юге России в 1920-е гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sociosfera.com>.
12. Национальне питання в Україні XX – початку XXI ст.: історичні нариси / Відп. ред. В. Смолий. – К., 2012.
13. Украинский язык и украинизация на Кубани в 1920–30-е гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.protichka.narod.ru/history/ukr.html>.
14. Дроздов К.С. Государственное регулирование русско-украинских национальных отношений в Центральном Черноземье (1923–1933 гг.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbardalzo.narod.ru>.

Kireieva V.І., Kornovenko S.V. Implementation the «ukrainization»-policy in the Kuban region during the 20–30th of the XX c. In the article has been analyzed the development of the Ukrainianization-process in the Kuban during the 1920th–1930th. Were determined the stages of the «taking root» policy realization in the North Caucasus Region, which included Kuban.

Key words: indigenization, Ukrainization, Kuban, North Caucasus Region, regional committee

О. Р. Давлетов

РІХАРД ДАРРЕ – ВІД АГРОНОМА-КОЛОНІЗАТОРА ДО МІНІСТРА ПРОДОВОЛЬСТВА ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТРЕТЬОГО РЕЙХУ: ШТРИХИ ДО ПОЛІТИЧНОГО ПОРТРЕТУ

Стаття присвячена висвітленню політичного портрету Ріхарда Дарре – міністра продовольства та сільського господарства Третього рейху.

Ключові слова: Третій рейх, НСДАП, селяни, «Кров та ґрунт», націонал-соціалізм

Інтерес до проблеми вивчення генези німецького варіанта фашизму виник серед науковців світу відразу після зародження цього явища. На сьогодні історіографія фашизму вже представлена значною палітрою досліджень, причому найбільшу увагу істориків за минулі десятиліття привертала сюжети, пов'язані зі створенням масової бази, висвітлення політичних портретів нацистської еліти, ідеологічних передумов механізму існування тоталітарної диктатури НСДАП тощо [1]. Кількість наукових розвідок вже давно сягнула позначки 40 тис. позицій.

Період нацистського панування в Німеччині (1933–1945 рр.) – один з найбільш досліджених на сьогодні епізодів німецької історії. Порівняно з цим, не так багато наукових розвідок присвячено періоду існування націонал-соціалізму у Веймарській Республіці (1919–1933 рр.) – періоду, який зі слів Г. Герінга, вважається власне «бойовим часом» НСДАП [2]. Саме тому в цьому дослідженні ми вирішили зупинитися на біографії одного з маловідомих нацистських функціонерів

веймарської доби – Р. Дарре, політичного діяча, який обійняв велику посаду в Третньому рейху – міністра продовольства та сільського господарства.

Річ у тому, що, незважаючи на вагомий обсяг вже існуючих робіт присвячених нацизму, історики все ще мають чисельні лакуни з цієї проблематики. Наприклад, не існує ще загально визнаного трактування щодо термінів «фашизм» чи «нацизм», маловивченими «залишаються методи, засоби, прийоми поширення нацистської ідеології» [3, 127], також не розкрита «проблема співвідношення в нацистській системі панування методів терору, пропаганди й організаційно-політичного впливу, їх взаємозв'язки і взаємодію в різні періоди існування режиму» [4, 92]. Однією з таких лакун сучасної вітчизняної історіографії дослідження історії НСДАП є роль Р. Дарре в розробці аграрної політики НСДАП як за часів існування Веймарської Німеччини (1919–1933 рр.), так і в Третньому рейху (1933–1945 рр.).

Стосовно історіографії цієї проблематики слід зауважити, що окремі аспекти діяльності безпосередньо Р. Дарре чи сільськогосподарської політики націонал-соціалістів частково вже були об'єктом вивчення. Так, чимало фактичного матеріалу з цього приводу можна знайти у невеликій за обсягом монографії американського дослідника Д. Томсона – «Р.В. Дарре та вчення щодо крові та ґрунту» [5], надрукована в м. Чикаго ще 1962 р. Беззаперечно важливою, на наш погляд, є й наукова розвідка британського дослідника Дж. Фаркварсона – «Плуг та свастика: НСДАП і сільське господарство Німеччини. 1928–1945 рр.» [6], що вийшла в Лондоні 1976 р. Досить плідно працюють над цією тематикою і вчені Німеччини – В. Хайнріх [7], А. Брамвель [8], М. Ойгенбенц [9] та ін. 2007 р. в Університеті Північного Техасу була захищена докторська дисертація С. Де Сантьяго Рамоса на тему: «Від меча до плуга: селяни та нацистські поселення на окупованих східних територіях часів Другої світової війни» [10]. Не залишалася поза увагою ця тематика і серед радянських науковців [11]. Цінними джерелами залишаються і численні праці самого Р. Дарре – «Пробудження селянства», «Реорганізація нашого мислення», «Нова аристократія крові та ґрунту», «Свина як критерій у нордичних народів та семітів» [12].

Однак при цьому постає Р. Дарре – міністра продовольства та сільського господарства Третього рейху дотепер майже не вивчена. Тобто, окремих ґрунтовних досліджень його діяльності й у іноземній, й у вітчизняній історичній науці досі немає. У зв'язку з цим, мета цієї статті – аналіз життєвого шляху, місця та ролі Р. Дарре у здійсненні аграрної політики НСДАП і за веймарської доби, і за Третього рейху (1919–1945 рр.).

Ріхард Вальтер Оскар Дарре народився 14 червня 1895 р. у м. Бельграно, неподалік Буенос-Айреса (Аргентина) у заможній родині. Батько – Ріхард Оскар Дарре (1854–1929) був бізнесменом, мати – Емілія Берта Елеонора (уроджена Лагергрен), напівнімкеня-напівшведка (1872–1936) – домогосподаркою. Батько переїхав з Німеччини до Аргентини ще 1888 р. як молодший партнер великої текстильної компанії «Енгельберт Хардт і Ко» [13, 2], що займалась оптовими експортно-імпортними операціями. За спогадами Ріхарда цей шлюб не був щасливим, через пияцтво й інтимні пригоди батька. Однак родина мала значні статки й діти отримували навіть приватну домашню освіту. В 9-річному віці він вже вільно володів 4 мовами – іспанською, німецькою, англійською та французькою. У 1904 р. Ріхарда відправили до Німеччини, де він став учнем школи у Гейдельберзі. 1911 р. Р. Дарре за обміном на 10 місяців потрапив до Великої Британії, де був учнем Коро-

лівського коледжу в Уїмблдоні. Внаслідок погіршення міжнародних відносин напередодні Першої світової війни, родина Дарре повернулася до Німеччини, де осіла у невеличкому містечку Гуммерсбах, неподалік від Кельна. Там Ріхард ще 2 роки відвідував середню школу. За волею батька, на початку 1914 р. він вступив до колоніальної школи у Вітценхаузені (неподалік від м. Кассель), що готувала кадри агрономів-колонізаторів для майбутньої кар'єри на теренах Африки.

Провчившись лише семестр, юний Р. Дарре добровільно кинув навчання і поїхав на Західний фронт, де потрапив до складу артилерійської батареї. Під час Великої війни його декілька разів було легко поранено. Після війни його нагородили Залізним Хрестом II ступеню та демобілізували у званні лейтенанта [14, 189]. Після демобілізації він повернувся до навчання. Закінчивши школу у Вітценхаузені 1920 р. й отримавши диплом агронома-колонізатора, він продовжив освіту в університетах Гісена та Галле, де спеціалізувався на тваринництві. У 1925 р. Р. Дарре отримав диплом про вищу освіту. Спочатку він працював на фермі у Померанії, а згодом став службовцем пруського міністерства сільського господарства. У 1926–1928 рр. він уже був представником «Східних ярмарок Кенігсберга» на теренах Фінляндії. 1929 р. деякий час перебував на посаді агронома німецького посольства в Ризі. Внаслідок конфлікту з послом, змушений був залишити державну службу і зосередився на політичній діяльності.

Ще студентом Р. Дарре вступив до лав місцевого осередку організації «Артаманів» – молодіжної спілки з табору «фьолькіше», що виникла 1923 р. та відстоювала суто антиурбаністичні ідеї – «життя на землі», переселення з міст у сільську місцевість, замість служби в армії – праця на землі як виконання патріотичного обов'язку тощо. Представники цього руху були непримирними ворогами слов'янських народів і в майбутньому вплились до партії А. Гітлера. Серед представників «Артаманів» були, наприклад, Г. Гімmlер (керівник СС), Р. Гесс (комендант Освенцима) тощо. В межах цього руху Р. Дарре став ідеологічним наставником і Гімmlера, і решти молодих націоналістів. Згідно з розумінням Р. Дарре як прихильника так званого «аграрного романтизму», проблеми німецького сільського господарства полягають не лише в економічній площині, а є насамперед «проблемою крові». Селянство, на його думку, «завжди складало глибинну основу крові німецької нації» й тому завданням держави має бути системне сприяння розповсюдженню селянської крові, шляхом розселення на нових територіях, підвищення народжуваності та скорочення переселення з сіл до міст. Саме Гімmlер першим назвав Р. Дарре «оракулом крові та ґрунту». Для руху «Артаманів» ідеї останнього означали боротьбу з ворожими нордичному міфу ідеями інтернаціоналізму та гуманізму, починаючи від масонів до комуністів і навіть християн. Згодом більша частина прибічників артаманського руху перейде до лав НСДАП.

Перші статті на політичну тематику авторства Р. Дарре з'явилися 1926 р. і були присвячені внутрішній міграції у Веймарській Німеччині. Впродовж 1928–1929 рр. надруковані його перші значні праці – «Селянство як джерело життя нордичної раси» і «Кров та ґрунт». Це призвело до того, що він став провідним експертом табору «фьолькіше» в аграрному секторі економіки та одним із головних розроблювачів расової теорії. Саме ці праці привернули увагу лідера НСДАП А. Гітлера, оскільки їхній автор відстоював ідею «селективного розмноження» німецької нації, обґрунтовував невід'ємну шляхетність походження

нордичних селян, наполягав на тезі, що майбутня міць Європи залежить від виживання німецької раси, виступав за збереження лісів Німеччини, відстоював ідею «духовної та расової регенерації Німеччини, шляхом повороту до сільського господарства» тощо. Наприкінці 1929 р. відбулось особисте знайомство Р. Дарре з А. Гітлером, після чого перший був призначений особистим радником фюрера з аграрних питань.

У липні 1930 р. Р. Дарре вступив до лав одночасно НСДАП (квиток № 248256) та СС (квиток № 6882) [15, 81]. Саме тоді, коли партія А. Гітлера потребувала розширення електорату, Р. Дарре отримав від фюрера наказ про створення загальнонімецької нацистської організації виробників сільськогосподарської продукції [16, 200]. Ще 6 березня 1930 р., з ініціативи Р. Дарре була надрукована великим накладом «Прокламація щодо відношення НСДАП до сільського господарства», яка стала підставою для агітаційно-пропагандистської роботи нацистів серед селян. Ця «Аграрна прокламація» НСДАП передбачала відновлення біологічних і соціальних основ селянства, створення на селі «єдиного продовольчого прошарку», зниження ставки аграрних кредитів, реформу земельного податку, введення мораторію на іпотечні виплати тощо. Цим документом націонал-соціалісти проголосили мету своєї аграрної політики – досягнення самозабезпечення країни суто німецькими продуктами. Вирішення цієї проблеми, на думку Р. Дарре, передбачало, по-перше, «системну допомогу вітчизняному сільському господарству, шляхом підвищення мита та державного регулювання імпорту сільськогосподарських товарів», а по-друге – «забезпечення німецького народу, який зростає, великим продовольчим і переселенським простором» [17, 48].

Багаточисельність аграрних установок НСДАП, їх рафінований підбір та критика урядової політики дозволили націонал-соціалістам вже на початку 1930-х рр. широко вербувати прибічників серед різних прошарків мешканців німецьких сіл і хуторів. На думку провідного німецького дослідника електоральної бази НСДАП веймарської доби Ю. Фальтера, в цей час «нові члени НСДАП найчастіше прибували з сіл, а не з великих міст» [18, 30]. Тому, під час парламентських виборів, восени 1930 р. вдало себе виявила нова пропагандистська тактика нацистів на селі, запропонована Р. Дарре, якою НСДАП створювала в населених пунктах так звані «опорні осередки партії», на базі яких згодом виникали «місцеві групи», селянські спілки, штурмові загони, підрозділи «Гітлерюгенду» тощо. Німецьке село, яке з часів Листопадової революції 1918–1919 рр. перебувало майже повністю поза політикою, відтепер опинилося в полі зору пропагандистів із НСДАП. Так, у поліцейському рапорті за 1930 р. наводилося спостереження агента, що «навіть звичайні сільські бабусі носять на власних фартухах значки зі свастикою, не маючи жодного уявлення щодо мети націонал-соціалістичної партії. Однак усі вони впевнені, що лише нацисти мають можливість вивести націю зі скрути та кризового стану» [19, 113]. Успіхи тактики Р. Дарре не залишилися поза увагою керівництва НСДАП.

У 1931 р. він очолив відділ сільського господарства Політичної організації НСДАП, який 1933 р. було трансформовано на Аграрно-політичне управління НСДАП, під проводом того ж таки Р. Дарре. Г. Гімлер надав йому звання обергрупенфюрера СС і за його пропозицією останній з 31.12.1931 до 21.6.1935 рр. очолював Головне управління раси та поселень СС. Від 1932 р. Р. Дарре став ще й головним редактором щомісячного видання «Odal» (назва скандинавської руни), що спеціалізувалося на поясненні аграрної політики НСДАП. За пропози-

цією А. Гітлера, в листопаді 1932 р. Р. Дарре обрали депутатом рейхстагу за списком НСДАП.

З утворенням «Кабінету національної концентрації» під проводом фюрера у січні 1933 р., подальша кар'єра Р. Дарре успішно продовжувалася надалі. 4 квітня 1933 р. рейхсканцлер призначив його головою «Спілки годувальників рейху» («Reichsnahstand») й одночасно імперським керівником усіх селян Німеччини – рейхсбауерфюрером («Reichsbauernfuhrer»). 29 квітня, після відставки лідера німецьких націоналістів А. Гугенберга, Р. Дарре очолив імперське міністерство продовольства та сільського господарства, а 12 травня його обрали президентом Німецького сільськогосподарського товариства та дійсним членом Академії німецького права. Відтепер він підпорядкував собі всю аграрну політику НСДАП і розпочав уніфікацію та нацифікацію сільського господарства Третього рейху.

Особливе місце у цьому процесі відігравала суспільна аграрна організація «Спілки годувальників рейху» (створена 6 березня 1930 р.) [14, 496]. На її зборах ще за веймарської доби були сформульовані основні принципи аграрної програми НСДАП: виключення з сільського господарства ринкових відносин, створення станової селянської організації, введення системи спадкоємності селянських господарств з опорою на расову теорію, створення станових судів, введення виняткового права держави на продаж і закупівлю земель тощо [7, 82]. За ініціативи Р. Дарре, від вересня 1933 р. «Спілка» стала складовою частиною державного апарату через прийняття рейхстагом «Закону про тимчасову структуру імперського продовольчого стану». Відтепер, «Імперський міністр продовольства та сільського господарства має повноваження розробити тимчасовий регламент щодо структури стану німецького сільського господарства (імперського продовольчого стану). За цим законом німецьке сільське господарство охоплює також лісове господарство, садівництво, рибальство та охоту. До імперського продовольчого стану відносяться також сільськогосподарська торгівля (гуртова та роздрібна), а також підприємства, що займаються переробкою сільськогосподарської продукції... Імперський міністр продовольства і сільського господарства має надавати повноваження щодо регулювання виготовлення, збуту а також цінової політики стосовно сільськогосподарської продукції» [20, 626]. Саме на підставі цього закону, Р. Дарре створив Імперське продовольче управління, яке отримало право розпорядження та керування всіма видами сільськогосподарського виробництва, переробки та збуту, а також запроваджувало квоти вирощування агрокультур для регіонів рейху. Широкого розголосу в Німеччині (адже порушував інтереси біля 60 % існуючих господарств) набув, також ініційований міністром Р. Дарре, «Закон про спадкування селянських садиб» від 29 вересня 1933 р. Мова йшла про те, що «Імперський уряд бажає, спираючись на давні німецькі звичаї, зберегти селян як джерело крові німецького народу. Селянські садиби мають бути захищені від боргової кабали та дроблення через спадок для того, щоб вони довгий час були у руках вільних селян як родовий спадок. Саме тому імперський уряд прийняв нижченаведений закон. Основними принципами закону є: земельна та лісова власність розміром від одного селянського наділу – 7,5 га – достатнього щоб годувати родину, і до 125 га – саме це вважається спадковою садибою; власник спадкової садиби має назву селянин. Селянином вважається лише той, хто має німецьке громадянство, німецьку або споріднену кров (з 1.01.1800 р.) і відрізняється порядністю; спадкова

садиба неподільно переходить до спадкоємців; права на спадок обмежуються будь-яким іншим майном селянина. Нашадки, які не отримали спадкову садибу, отримують відповідно можливостям садиби фахову освіту та посаг» [20, 685].

У 1934 р. Р. Дарре ввів до обігу систему фіксованих цін на продукти сільського господарства та заборонив самостійну торгівлю сільськогосподарською продукцією на ринку. Замість цього була створена державна система закупівельних контор. Вже тоді в аграрному секторі економіки Німеччини був запроваджений корпоративний принцип, коли всі без винятку учасники сільськогосподарського виробництва входили до «імперського продовольчого стану», який було розподілено на 20 селянських корпорацій, що своєю чергою поділялися на 515 окружних і 55 тис. місцевих селянських корпорацій. На чолі «стану» був Р. Дарре – імперський керівник селян (рейхсбауерфюрер), міністр продовольства і сільського господарства та керівник Аграрно-політичного управління НСДАП. На містах керівництво селянами здійснював аграрно-політичний апарат, до складу якого входили 20 земельних, 515 окружних і 55 тис. місцевих керівників селян [6, 112].

Уніфікація та нацифікація аграрного сектору економіки Третього рейху під проводом Р. Дарре була частиною загальної підготовки Німеччини до Другої світової війни і мала за мету досягнення автаркції у виробництві продуктів харчування. Виконати це завдання фюрера міністру Р. Дарре зашкодили три поспіль неврожайні роки. Тому в середині 1930-х рр. у Німеччині виникли серйозні продовольчі проблеми. Керівник Імперського банку Я. Шахт відмовився витратити валютні резерви на закупівлю продовольчих товарів за кордоном. Пропозиція Р. Дарре ввести тимчасові продовольчі картки для населення була рішуче відхилена керівництвом НСДАП. Після цього, незважаючи на минулі заслуги перед нацистською партією, Р. Дарре почав поступово втрачати важелі державного впливу.

Частково повноваження його міністерства перейняв на себе Г. Геринг – економічний диктатор Третього Рейху та Генеральний Уповноважений з 4-річного плану (1936–1940 рр.), який, заради подолання кризи, розробив наступну систему заходів: знизив ціни на мінеральні добрива, знизив тарифи на електроенергію, підвищив закупівельні ціни на харчові продукти, ввів систему кредитування на сільськогосподарську техніку, провів розширені меліоративні роботи тощо. Втім, попри всі зусилля, нацистам напередодні Другої світової війни не вдалося досягти 100 % продовольчої незалежності від закордонного постачання. На 1939 р. німецьке сільське господарство забезпечувало потреби внутрішнього ринку країни лише на 83 % [6, 218].

З початком Другої світової війни, Р. Дарре остаточно відійшов на другий план в уряді Третього рейху. 23 травня 1942 р. А. Гітлер змінив міністра продовольства та сільського господарства Р. Дарре на статс-секретаря цього ж міністерства Г. Бакке. Офіційно – за станом здоров'я, а неофіційно – через провал завдання фюрера стосовно забезпечення продовольчої автаркції Німеччини. 1 квітня 1944 р. Р. Дарре втратив і посаду імперського керівника селян – рейхсбауерфюрера. Після цього він замкнувся в мисливському будинку поблизу Шорвхайде, а 1945 р. потрапив у полон до американців і був інтернований. Серед пред'явлених обвинувачень, крім злочинів проти людства та членства в злочинній організації, були й звинувачення щодо захоплення майна польських і єврейських фермерів. У 1949 р. на Нюрнберзькому трибуналі його засуджено до 7 років ув'язнення, але за станом здоров'я, вже у сер-

пні 1950 р. його амністували. Останні роки життя Р. Дарре працював консультантом з агрохімії у курортному містечку Бад-Гарцбург. Помер 5 вересня 1953 р. у приватній клініці Мюнхена від раку печінки, зумовленого зловживанням алкоголем. Похований у м. Гослар.

Отже, звернення до біографії та діяльності Р. Дарре дозволяє знову актуалізувати питання стосовно легального прориву НСДАП до влади та внутрішньої політики часів Третього рейху – проблем, що потребують ретельного подальшого вивчення.

1. Ruck M. *Bibliographie zum Nationalsozialismus*. – Köln, 1995 (описано 20 тис. досліджень); Ruck M. *Bibliographie zum Nationalsozialismus*. – 2 Bd. – Darmstadt, 2000 (описано 37 тис. досліджень).
2. Göring G. *Reden und Aufsätze*. – München, 1934.
3. Галактионов Ю.В. *Изучение фашизма в СССР (20–80-е гг.)* // *Вопросы германской истории*. – Днепрпетровск, 1990.
4. Галактионов Ю.В. *Феномен национал-социализма. Нерешенные проблемы истории. Взгляд с рубежа ХХІ в.* // *Германия и Россия: события, образы, люди*. – Вып. 3. – Воронеж, 2000.
5. Thomas D. *Richard Walther Darre and the doctrine of blood and soil*. – Chicago, 1962.
6. Farkwharson D. *The Plough and the Swastika: The NSDAP and Agriculture in Germany. 1928–1945*. – L., 1976.
7. Heinrich W.L. *Richard Walther Darre und der Hegehofgedanke*. – Mainz, 1980.
8. Bramwell A. *Blood and soil: Richard Walther Darre and the Hitlers «Green Party»*. – Born-End, 1985.
9. Eugenbenz M. «Blut und Boden»: zur Funktion und Genese der Metaphern des Agrarismus und Biologismus in der nationalsozialistischen Bauernpropaganda Richard Walther Darre. – Bern, 1993.
10. De Santiago Ramos S. *Dem Schwerte muss Pflug folgen: uber-peasants and National-Socialist settlements in the occupied territories during World War Two*. – Denton, 2007.
11. Котов Г.Г. *Аграрные отношения и земельная реформа в Германии*. – М., 1956; Размеров В.В. *Экономическая подготовка гитлеровской агрессии (1933–1935 гг.)*. – М., 1958; Розанов Г.Л. *Германия под властью фашизма (1933–1939 гг.)*. – М., 1964; Аникеев А.А. *Германский фашизм и крестьянство (1933–1945 гг.)*. – Ростов н/Д., 1979; Аникеев А.А. *Аграрная политика нацистской Германии в годы второй мировой войны*. – Ростов н/Д., 1990; Базылев А.В. *К проблеме роста массовой базы НСДАП в 1929–1933 гг.* // *Тоталитарный менталитет: проблемы изучения, пути преодоления: Мат. межд. науч. конф. Серия: Германские исследования в Сибири*. – Вып. 3. – Кемерово, 2003; *Історія НСДАП і «третього рейху» (1933–1945 рр.): Практикум* / О. Давлетов. – Запоріжжя, 2004; та ін.
12. Darre R.W. *Aufbruch des Bauertums*. – B., 1942; Darre R.W. *Neuordnung unseres Denkens*. – B., 1942; Darre R.W. *Neuadel aus Blut und Boden*. – Munchen, 1943; Darre P.V. *Свинья как критерий у нордических народов и семитов [Электронный ресурс]*. – Режим доступа: //http://varvar.ru/архив/texts/darre 1.html/24.05.2010; та ін.
13. Darre R.W. *Meine Erziehung im Elternhause und das Durch Leben*. – Wiesbaden, 1925.
14. Залеский К. *НСДАП. Власть в Третьем рейхе*. – М., 2005.
15. *Personen Lexikon. 1933–1945* / H.Weis. – Wien, 2003.
16. *Энциклопедия Третьего рейха* / С. Воронаев. – М., 1996.
17. Аникеев А.А. *Германский фашизм и крестьянство...*
18. Falter J. *Wer wurde National-Sozialist? Eine Überprüfung von Theorien über die Massenbasis des Nationalsozialismus anhand neuer Datensätze zur NSDAP – Mitgliederschaft, 1925–1933* // *Die Normalithet des Verbrechens. Bilanz und Perspektiven der Forschung zu den nationalsozialistischen Gewaltverbrechen*. – B., 1994.
19. Фест И. *Гитлер: биография: в 3 т.* – Т. 2. – Пермь, 1993.
20. *Reichgesetzblatt*. – Bd. 1. – B., 1934.

Dawlyetow A.R. Richard Darre – from the agronomist-colonizer to the Minister of Food and Agriculture in the Third Reich: the political portrait features. The article is devoted to the creation of the political portrait of Richard Darre – the Minister of food and agriculture of the Third Reich.

Key words: the Third Reich, NSDAP, peasants, «Blood and soil», national-socialism

О. А. Подобєд

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ УКРАЇНЦЯМИ У НІМЕЦЬКИХ І АВСТРІЙСЬКИХ ТАБОРАХ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ (друга половина 1940 – початок 50-х рр.)

У статті з'ясовано причини вивчення іноземних мов українськими переміщеними особами у Німеччині й Австрії, визначено рівень професійної компетентності учителів, проаналізовано якість навчальної літератури.

Ключові слова: табори переміщених осіб, Німеччина, Австрія, іноземні мови, мовні курси, учителі

Актуальність пропонованої теми зумовлена відсутністю цілісного дослідження проблеми вивчення іноземних мов українськими емігрантами, які мешкали після війни в таборах переміщених осіб на території Німеччини й Австрії. Розв'язання цієї проблеми започатковано у праці українського зарубіжного історика В. Маруняка. Крім цього, джерельну базу дослідження становлять матеріали архівів, спогади сучасників подій – М. Верховинця, І. Зельської, С. Іжика, З. Книша, Д. Нитченка, а також підручники і словники іноземних мов. Мета цієї розвідки – з'ясувати причини вивчення іноземних мов українськими мешканцями таборів переміщених осіб у Німеччині й Австрії, визначити рівень професійної компетентності учителів, з'ясувати форми та методи навчання, дослідити рівень та якість навчально-методичного забезпечення.

По завершенні Другої світової війни у Німеччині та Австрії опинилися близько 200 тис. українців [1, 86]. Це були політичні емігранти, військовополонені, остарбайтери, більшість яких мешкала у таборах Ді-Пі (від. англ. displaced persons – переміщені особи, скорочено – D. P.), решта – приватно винаймала помешкання. Опинившись в іномовному середовищі, перед українськими емігрантами однією із перших постала проблема мовної адаптації. З власної ініціативи, продиктованої життєвою необхідністю, та з ініціативи таборових управ упродовж 1945 – початку 1950-х рр. частина українців розпочала вивчення іноземних мов.

Можна виділити три причини вивчення іноземних мов українськими емігрантами. По-перше, оволодіння німецькою мовою – мовою країни перебування (Австрія й Німеччина). Спочатку елементарне знання німецької мови переміщеними особами, які під час Другої світової війни опинилися у Німеччині й Австрії, було продиктоване потребою комунікації. Згодом, коли менша частина переселенців з різних причин не емігрувала на американський континент, а залишилася мешкати у зазначених країнах, постало питання вивчення німецької як державної мови. Зрозуміло, що без її знання було неможливо здобути освіту, знайти роботу тощо.

По-друге, оволодіння мовою окупантів. Як відомо, Німеччина й Австрія знаходилися під окупацією чотирьох країн – США, Великої Британії, Франції та Радянського Союзу. Елементарне знання англійської та французької мов давало можливість українським емігрантам самостійно вести переговори з окупаційною владою, читати газети, слухати новини по радіо тощо.

По-третє, оволодіння мовою країни, до якої планувалася еміграція (англійська, іспанська, португальська,

французька та ін.). Незнання переселенцями іноземної мови створювало значні перешкоди у комунікації. Українці, які в другій половині 1940 – на початку 50-х рр. виїхали з Німеччини та Австрії до інших країн Європи, а також Америки, Канади й Австралії, найдошкульніше, перш за все, відчули мовний бар'єр. Незнання мови приймаючої держави викликало у переселенців почуття безпорадності й гірко розчарування [2, 16].

Навчені гірким досвідом, нетяги, за допомогою листів і звернень у пресі, закликали земляків, які ще залишалися у Німеччині та Австрії, вивчати певну іноземну мову. Так, М. Верховинець, який на початку 1947 р. перебрався з Німеччини до США, акцентував увагу мешканців таборів переміщених осіб у Німеччині й Австрії: «Учіться англійської мови! Пильно її учіться. А, головне, учіться її днем і ніччю, ті вибранці з поміж вас, що від року або й більше маєте готові афідевіти до Америки» [2, 18].

У великих таборах переміщених осіб на території Німеччини й Австрії таборова управа піклувалася не лише про сьогодення своїх підопічних, а думала «як допомогти людям пристосуватися до заморської далекої еміграції» [3, 92]. З цією метою, управи організували курси вивчення англійської, іспанської, португальської та інших мов, а також курси, на яких таборяни могли здобути певну кваліфікацію. Так, 1947 р. в американській та британській окупаційних зонах Німеччини діяли 82 і 32 курсів іноземних мов, із загальною кількістю 1955 і 948 осіб, відповідно [1, 326]. Водночас у німецькому Ганновері, що перебував під окупацією Великої Британії, 1947 р., коли стала реальною еміграція, були організовані географічні курси. На них переміщені особи вивчали історію, клімат, економіку, звичаї і традиції, а також мови країн, до яких була можлива еміграція. Отець С. Іжик у спогадах відзначав, що «таборяни радо брали участь в тих курсах» [4, 192].

Рівень професійної компетентності учителів, які навчали іноземних мов був різним. Так, серед учителів іноземних мов можна виокремити, по-перше, учителів-переселенців, з відповідною філологічною освітою та досвідом роботи. Слід зазначити, що, серед осіб із вищою освітою з українських емігрантів, найчисельнішою була саме професійна група учителів [1, 119]. Так, політичний діяч З. Книш згадував, що, мешкаючи в Австрії, серед французької зони окупації «ми знайшли дуже добру вчительку, бабуню-польку, уроджену й виховану в Україні, яка вчила французької мови ще за царського режиму й потім за весь час совєтської влади. Вона справді вчила дуже добре й дуже цікаво» [5, 136]. Крім цього, з-поміж учителів іноземних мов були особи, які не мали спеціальної філологічної освіти, проте, трохи знали певну іноземну мову. Наприклад, той же З. Книш (який сам студював французьку) викладав на курсах англійську мову, яку вчив, імовірно, у Львівському університеті.

Навчання іноземної мови ускладнювалося, коли учителем була особа, яка не володіла українською. За таких умов, переселенці хотіли того чи ні, мали вивчати одночасно дві мови. Так, письменники Д. Нитченко (псевдонім – Дмитро Чуб) та І. Антипенко (псевдонім – Анатоль Гак), працюючи на підприємстві у німецькому м. Форст, потрапили саме до такого вчителя англійської мови. Мешкаючи вже в Австралії, Д. Нитченко згадував про те навчання: «Навчав нас з Анатолем Гаком один німець. Мені вона давалась тяжкувато, а Анатолієві Яковичу ще гірше, бо він гірше знав німецьку мову. Навчав нас німець, який знав англійську мову. Тож нам доводилося мати справу разом і з німецькою, і з англійською» [6, 337–338]. Вивчення іноземних мов відбувалося як